

A black and white photograph capturing a scene of rural decay. In the foreground, a dark-colored horse with a long, shaggy mane is bent over, grazing on the grass. The horse is wearing a simple, light-colored harness. The middle ground is a field of tall, dry grass and some small shrubs. In the background, a tall, multi-tiered stone tower stands as a stark, weathered monument. The tower has several arched openings, some of which are empty, and its top is crowned with a pointed, skeletal structure. The sky is a flat, light grey, suggesting an overcast day. The overall mood is one of quiet solitude and historical abandonment.

CESTA NIKAM
JÓZEF MACKIEWICZ

CESTA NIKAM

JÓZEF MACKIEWICZ

Józef Mackiewicz: Droga donikąd

Vydání knihy podpořilo Ministerstvo kultury České republiky

This publication has been supported by the ©POLAND Translation program

BOOK INSTITUTE

©POLAND

Samostatnost 1918

Podpořeno Polským institutem v Praze
v rámci projektu Samostatnost 1918

Translation © Marcela Bramborová, 2020

Copyright © Nina Karsov, All Rights Reserved

ISBN 978-80-7511-537-9

ISBN 978-80-7511-538-6 (e-pub)

ISBN 978-80-7511-539-3 (pdf)

Kromě románových postav je v tomto pojednání vše autentické. Lidé, zvířata i věci, události, tajné dokumenty i data, názvy vesnic, svítání a stmívání dle moskevského času, hranice procházející mechovými bažinami, jež dělila litevskou a běloruskou sovětskou republiku, a rovněž směr všech cest. Autentická jsou příjmení důstojníků Lidového komisariátu státní bezpečnosti – NKGB.

Autentickým příjmením je rovněž: Wiśniewski. Znal jsem ho velmi málo, letmo, a křestní jméno nebudu zmiňovat. Když jsem před lety, v oné době, pracoval na prvním nástinu tohoto románu, on, Wiśniewski, mi zapůjčil psací stroj. Tehdy jsem mu řekl: „Pane Wiśniewski, jestli jednou tu knihu vydám, poděkuji vám v jejím úvodu.“ On jen nedůvěřivě pokývl hlavou, řekl bych dokonce, že s jistým pohrdáním, jež při natolik silném útlaku života pocítíte vůči zdánlivě nereálným možnostem.

Nevím, kde a zda vůbec v tomto okamžiku Wiśniewski žije: v litevské, běloruské, či polské sovětské republice? Ale své slovo jsem dodržel a děkuji mu.

Autor

ČÁST PRVNÍ / KAROL

Marta posypala klusky moukou a zakryla vál utěrkou, aby příliš neoschly, než je dá vařit, a také aby je ochránila před neodbytností much, jež se shromáždily v kuchyni. Poté si oprášila ruce a na tvrdém dubovém špalku naštěpala smolnaté poleno na tenké třísky. Marta si odepnula zástěru, ještě jednou pozorně přehlédla kuchyni a odešla do pokoje.

Hodiny na krbu v Pawłově pokoji ukazovaly půl páté. Za půl hodiny by měl vlak vyjet z města, za další půl hodiny bude slyšet jeho hvizd na přejezdu, to bude potřeba zapálit oheň. Marta přistoupila k policím s knihami a prstem přejela po okraji leštěného dřeva. Ležela na něm silná vrstva prachu.

Vrátila se tedy do kuchyně pro hadřík a začala uklízet. „Zítřka usedne nový prach, a i když ho setřu, pozítří tam bude stejně ležet. A tak tomu bude, dokud...“ Marta se zalekla nedokončené myšlenky jako špatného slova vysloveného ve špatnou dobu. „Bože, Bože, ať už to zůstane tak, jak to je. Jen ať tu můžu žít mezi těmi policemi, v tomto domě, uprostřed těch věcí a s Pawłem, který se za chvíli objeví!“ Hodiny na krbu odbily půl šesté, ale vlak slyšet nebyl. Marta přešla do ložnice.

Vlastní odraz v zrcadle utěší v samotě stejně jako dobrý přítel, jehož potkáte ve chvíli, kdy nevíte, co si počít. Marta přiblížila obličej k zrcadlu a hledala předčasné vrásky. To, že je nenašla, ji naplnilo spíše nemilým údivem. Začala si tedy prohrabávat vlasy na skráních a hledala šediny. „To je divné,“ pomyslela si, „ani jeden šedivý vlas, ani jedna stopa starostí.“ Ale vždyť o sebe v poslední době vůbec nedbá! V boční zásuvce ležela již dávno nepoužívaná líčidla. Narostly jí dlouhé vlasy a bylo třeba změnit účes. Marta si je pozorně kartáčovala a potom dlouho spínala, přičemž výsledek kontrolovala z obou stran. Rozhodla se také převléknout a nalíčit. „Paweł bude spokojený. Obzvlášť pokud s sebou přiveze Karola.“

Ti v té době seděli přímo u kolejiště, na nástupišti, na hlavním nádraží a čekali. Bylo pozdní léto roku 1940.

„Náš život,“ hovořil Karol, „sestává již odedávna vlastně pouze z čekání. Čekání ve frontě, čekání na jídlo, čekání na zatčení, čekání na další postup komunizace země, každopádně čekání na něco mnohem nepříjemnějšího, než je dnes. Taková jsou pravidla, nemělo by nám to být zatěžko.“

Paweł si odplivl mezi roztažená kolena a opáčil: „Výjimkou je čekání na válku kohokoli se Sovětským svazem.“

V onu chvíli čekali na příměstský vlak. Měl odjíždět v pět hodin. Hodinky již ukazovaly půl sedmé. Čekali. U výhybek začali zapalovat lampy. Bylo šero. Mrholilo.

„Sovětské počasí,“ procedil Karol.

„Hm...“

Vedle nehybně seděli a stáli lidé.

„Ten vlak přijede?“ zeptal se Paweł a zvedl pohled k procházejícímu železničáři, který nerušeně zapaloval svou příruční lucernu. Ale ten pouze pokrčil rameny a šel dál.

Seděli v nejhorším oblečení a pracovních botách. Paweł si dlaní přejel po provlhlých vlasech, protože čepici si dali pod zadek, aby se jim sedělo pohodlněji. Paweł byl dříve novinář; poblíž města vlastnil malý domek. Nyní, poté co přišel o dřívější práci, si koupil spolu se svým přítelem pilu za 60 rublů, protože měli v úmyslu pracovat v blízkém lese jako dřevorubci. Země se teprve začínala sovětizovat.

Na sousední koleje vjel velký vlak, ale ne jejich. Lokomotiva vyfukovala již nepotřebnou páru. Zpředu na ní byla upevněna hvězda se srpem a kladivem. Jednalo se tedy o reprezentativní lokomotivu. Vlak měl až dva lůžkové vagony. Přijel z Moskvy přes Minsk, tabule na vagoncích uvádějí: Mandžusko–Litva.

Z vagonů začali vystupovat zašedlí lidé nesoucí dřevěné kufry, tašky a pytle. Přátelé se na ně mlčky dívali. Později Karol utrousil směrem k Pawłovi: „Mandžusko... co?“

„Aha...“

„Velikost Sovětského svazu na mě vždycky udělá hluboký dojem. Na tebe ne? Jen si pomysli: Ukrajina, pohoří Kavkazu... V Turkestánu roste vinná réva... Roste, nebo ne?“

„Roste.“

Na střeše jednoho z vagonů se nacházel radiový reproduktor. Vycházel z něj krásný, dojemný baryton. Na dešti visely červené prapory a takřka ve všech oknech nádraží Stalinovy portréty. Bylo šero, dešť sílil, rádio řvalo. Příměstský vlak stále nehlásili. Byli hladoví a rozezlení.

Z lůžkového vagonu vystoupili cestující. Muž v pršiplášti, žena v klobouku se potýkala s deštníkem, a další dva muži. Začali vynášet obrovská, lesknoucí se zavazadla.

Lidé, čekající na příměstský vlak, se ztěžka přiblížili a tlačili se v takové vzdálenosti, aby si mohli prohlédnout cizince, již byli oblečení tak, jak ještě nedávno chodili oblečení oni... Cestující mluvili nahlas a chraplavě. Nosiče na nádraží nebylo vidět. Cestující bezradně stáli mezi těžkými zavazadly a radili se mezi sebou. Konečně jeden z nich, jenž spatřil Karolovu ramenatou postavu, na něj pokývl deštníkem. Nepochybně by si mohli trochu přivydělat tím, že Evropanům odnesí zavazadla. V jiný den by to určitě udělali, ale nyní se žádný z nich nepohnul. Ta práce se zdála být příliš těžká. Ne zavazadla, pochopitelně, ale tak „celkově“... – jak to řekl Karol a udělal neurčitý pohyb vzduchem. Později odvrátil hlavu:

„Jakým jazykem vlastně mluví?“

„Odtud to neslyším.“

„Možná je to někdo z diplomatického sboru.“

„Možná.“

Pršelo. Seděli nehybně. Cizinci na ně upírali pohled plný upřímného pohrdání. Muž otevřel deštník, kterým předtím pokyvoval, obrátil se k ženě a řekl: „Jaká typická ospalost východních lidí.“

„Lenost,“ odvětila žena.

x

Příměstský vlak tentokrát ohlásili v osm hodin večer, tedy s tříhodinovým zpožděním. Všichni se vrhli kupředu a vzali ho útekem. Paweł někomu roztrhl rukáv pláště zuby pily, již držel. V přeplněném vagonu to páchlo mokrým oblečením, machorkou a oním specifickým oděrem nevětraného vagonu – ani zvětralou barvou, ani uhelným prachem.

Pawłův domek stál nedaleko železniční zastávky uprostřed borovicového lesíka. Hvězdy svítily, nebyla přílišná tma. V domě nešla elektrina, Pawłova žena tak na stůl rozestavila svíce.

„Co se stalo?“

„Nevím,“ odpověděla Marta, „od rána to nejde. Určitě něco v elektrárně. To nic. Hned vám dám večeri.“

„Podívej, koupili jsme novou pilu,“ řekl Paweł, „zítra o úsvitu musíme jít do práce.“

Za oknem šuměly stromy v jakémsi podivně podzimním větru, i když byl teprve srpen. Paweł se otočil na místě a ze sovětského kalendáře odtrhl stránku.

„Posad se,“ řekl Karolovi, „proč si nesedneš?“ Později, aniž by onu stránku odložil, se naklonil ke svíčke a mlčky četl text na druhé straně: „Čtyřicáté výročí stávky na zakavkazské železnici v Tbilisi – pod vedením soudruha Stalina.“ „Dvacáté výročí okamžiku, kdy mezinárodní kongres přijal usnesení námořníků o nepřevážení válečných materiálů, namířené proti Sovětskému svazu.“ „Čtvrté výročí proslovu soudruha Stalina u příležitosti oslav hrdinů Sovětského svazu.“ „Třicáté sedmé výročí Lenina projevů na II. sjezdu Ruské sociálně demokratické dělnické strany na obhajobu formulace prvního paragrafu...“

„Bože! To je nudné!“

„Dáte si bramborové klusky?!“ zavolala Marta z kuchyně.

„Můžou být klusky,“ odpověděl Paweł a na podlahu odhodil zmačkanou stránku.

II

„Už vím, o co bolševikům jde,“ řekl Karol, když pumpoval vodu do lavoru postaveného na poklopu studny.

Právě stoupalo slunce zpoza lesů pokrývajících celý kraj. Na každém lístečku se leskla rosa, o níž se obecně říká, že je stříbrná, třebaže je ve své podstatě nijaká, nepozemská, spadlá z nebe, a právě proto tak osvěžující. Ptáci na stromech prováděli společně s nimi svou ranní toaletu, peří si uhlažovali zobákem a hlasitě se snažili vzájemně přesvědčit, že být na světě je radost. Ve skutečnosti pouze zvířata nebo velmi zkušené lidé vědí, nakolik radost závisí na stavu počasí. Vždy za úsvitu přicházeli ke studni, aby se umyli. Činilo jim potěšení přímo ze spánku skočit oběma nohama do čerstvosti dne jako do osvěžující řeky.

„Vím, vím...“ opakoval Karol takřka vesele a utíral si ručnícem mokrou hrud, „bolševismus nechce člověka odtrhnout od radosti ,nebes‘, ale právě naopak, od radosti ,země‘. Není nepřítel, jak to tvrdí lecjaký flandák, posmrtného života, ale právě pozemského života. Nic ,nerozpoutal‘, jak tvrdili naši otcové za revoluce 1917–1918, a všemu, absolutně všemu, nasadil pouta! No co!

„Poslyš, já se předkloním...“ přerušil ho Paweł, „a ty mi polej záda vodou... Ufff! Ta je ledová...“

„Teď vím, že bolševismus nevznikl z boje s Bohem, ale z boje s člověkem, s jeho přirozeným právem na svobodný život.“

„K tomuhle přesvědčení jsi došel dnes v noci?“

„Dnes v noci.“

„Podej mi ten ručník!“

Slunce již dosáhlo špiček borovic. Studnu obrůstaly keřové višně, z nichž se daly utrhnout a na lačno sníst purpurové plody. Paweł měl Karola vždy rád a nyní možná víc než kdy jindy, právě v tomto okamžiku asi úplně nejvíce. Jednoduše se hodil k tomu, aby ho měl rád ve svěží atmosféře probouzejícího se dne, zapadal do něj se svým zdravým tělem a veselou povahou. Dříve vlastnil značné pozemky u řeky Daugavy, o něž nyní

přišel. Byl vychován jezuity, ale poněkud těsné školní názory následně prolomil na dvou univerzitních fakultách, jež dokončil s vyznamenáním. Nejcharakterističtější pro něj byl sklon ani ne tak k filozofii jako spíše k filozofování, sklon, který se u něj projevil jak v daru pozorování, tak tím, že vše, co vidí, podrobuje kritice. Rýpal se v detailech s vášní, již na západě Evropy z nějakého důvodu připisují povaze Rusů a jež je vlastně pouze rysem vrozené inteligence. Karol byl vysoký, silný blondák s pravidelnými rysy tváře. Ideál nordického typu, o němž snil Hitler.

„No, tak řekni ještě něco chytrého,“ vyzval ho Pavel, zatímco si natahoval kalhoty. Karol si čistil zuby, silné, jako mívá pes. V odpovědi jen něco zamručel. V tu chvíli Paweł zaznamenal, jak za plotem prochází Weronika, manželka místního obchodníka. Zadíval se na ni a na okamžik se nedokázal trefit nohou do nohavice, zastyděl se, jak se nechal zaskočit, ona se také lehce začervenala, ihned odvrátila hlavu a předstírala, že ho nevidí. Už Karola neposlouchal, zapnul si opasek, rychle prsty přešel po knoflících na poklopci a díval se za ní. Pociťoval jistou lítost, že musela tak brzy vstát jen proto, aby se s ním viděla, protože kam mohla v tuhle dobu jít? Na okamžik měl pocit, jako by se za ni před Karolem styděl. Slunce prosvítlo její tmavě blond vlasy na vrcholku hlavy jako aureolu.

„Odkud se taková kráska vzala v tomhle kraji, kde jsou dívky převážně silné, mají nízko posazené zadky a krátké nohy?“ povšiml si Karol a vyplivl vodu z úst, zatímco se za ní taktéž díval.

Místní obchodník Wincenty Rojkiewicz, který kdysi vydělal na skupování dobytka a kůží po okolních vsích za nižší cenu, než byla tržní, na ni narazil v selu Papiškés – na druhé straně pralesa.

×

Prales označovaný jako Rudnický podle obce Rudniki, nacházející se uprostřed něj, se rozprostíral ve vzdálenosti dvaceti kilometrů na jih od města. Byl jedním ze zbytečků dříve nekonečných lesů Litevského velkoknížectví. V něm lovila velkok-

nížata a po sjednocení Litvy a Polska králové obou národů. Všeruští carové do něj ani neráčili nahlédnout, za lovecký revír si zvolili slavnější Bělověžský prales, kde do dnešního dne žijí zubři, zatímco v Rudnickém pralesě vyhynuli na přelomu 18. a 19. století. Ale poslední medvěd v něm byl zabit na počátku 20. století, před rokem 1914.

Od onoho osudového data přešel tento kraj během četných válek patnáctkrát z rukou do rukou. Z ruských do německých, do bolševických, litevských, polských a znovu litevských, polských... Prezident Polské republiky sem přijížděl na lov losů ještě v roce 1938. Do stínu stromů sotva kradmo nahlédly dějiny a na to, z jakých předků, z jakého ušlechtilého atavismu se zrodila Weroničina краса, již dnes nebylo možné zjistit. Možná pocházela od nějakého náhodného milence, z řady zbloudilých či v pralesě lovcích myslivců...

Byly to nejen litevské, běloruské a zároveň polské země, v minulosti sjednocené a v současnosti zneprátelené, žili v nich také Židé a Rusové. Tyto země před staletími nechala velkoknížata, jež zvítězila v tatarských válkách, obydlit zajatci, udělila jim půdu a privilegia. Proto bylo možné narazit mezi severskými borovicemi na minarety s půlměsícem, zde, v dříve sídelním Trakai obklopeném třemi jezery, se usadili krymští Karaimové, kteří vyznávali tóru, avšak odmítali talmud; katolické kostely byly stavěny převážně ve stylu italského baroka, méně v gotickém stylu; kostely pravoslavné církve v neměnně kupolicky byzantském stylu; z dob reformace zůstalo trochu vyznavačů Kalvína, méně Luthera; v místech více vzdálených od města, uprostřed lesů a bažin se lidé hledající pravdu poddávali vlivu rozličných sekt; takto vzájemně rozhádaná pravoslavná a katolická církev shodně potíraly vykladače Písma svatého, baptisty, stoupence Letničního hnutí, štundisty a mnoho jiných herezí... Ale detailně popsat lidi těchto zemí by trvalo stejně tak dlouho jako vyjmenovat všechny jejich rostliny, zvířata nebo řeky či jezera, která se z vysoké výšky, již dnes dosahují letadla, podobají kalužím, jež zbyly po velkém dešti; na tomto místě by bylo ještě vhodné zmínit, že nebe nad krajinou je převážně pokryté mračny.

Když si Hitler se Stalinem rozdělili východní Evropu, když do ní Sověti vstoupili v letech 1939–1940 se svou Rudou armádou, byl to začátek nové doby a nikdo na světě předem nevěděl, v co se zvrhne země i lidé, když budou ovládnuti soudobým bolševismem.

Weronice bylo v té době 28 let a byla pro Pawła cizí ženou. Paweł s Karolem začali pracovat v blízkém lese.

x

Zpočátku jim to příliš nešlo. Dřevorubecký mistr Franciszek, řečený „od Lesa“, neboť vlastnil osamělou chalupu daleko od osady, na okraji lesa, je obvykle poučoval:

„Pila se musí pohybovat rovně jako na provázku, zlehka, takhle,“ bral ji do ruky a potáhl jí po kmeni. „Zin, zin, zin... Rovně, zlehka, vždycky zlehka. Bože chraň, netlačit, necloumat jí, jen potáhnout, takhle: zin, zin, zin... Netlačit na ni! Když se na ni zatlačí, jde křivě a dře se. A borovice, jak známo, je vlhká, smolnatá. Jakmile pilu obalí smůla, musí se hned přestat!“

„A máte na to nějakou radu?“

„Jednu jedinou: potřít si pilu naftou. Jiná rada není.“

Od té doby si s sebou do lesa brali lahev nafty, její pronikavý odér je stále provázel. Pouze o nedělích jezdil Karol do města, navštívit matku, kterou nastěhoval ke staré tetě. Jakožto bývalý záložní důstojník byl povinen hlásit se na sovětském vojenském velitelství, ale jelikož tak neučinil, žil zpola ilegálně. Lesník jim na práci určil úsek podél cesty. Táhly se po ní čtyři páry kolejí vyhloubených v písku. Na rovině se propadaly do kaluže, jež zbyla po posledním dešti, černé, avšak lesklé jako lak (na povrchu splývalo borovicové jehličí, v hloubce se usadil odraz nebe), poté se táhly pískem až k zatáčce, kde se ztrácely v lískových keřích.

Karol obvykle začínal optimisticky, po sovětském vzoru vykřikoval: „Davaj!“

„Zin, zin, zin, zin...“ Tam a zpátky, bez hlídání času, řezali pilou s pohledem upřeným na nekonečnou klepsydru čůrkem stékajících pilin. Sypou se a sypou, tak známé, sžitě s koleny,

když řezou v kleče, se špičkou boty, když vestoje, s lístky rostlin; miliony a miliony částek se ukládají do stejného vzoru. Dívají se na ně hodiny, rozumí jejich pohybu, znají úhel pádu, čichají jejich čerstvost promísenou s vůní pryskyřice a nafty.

„Davaj!“

A takhle až do svačiny. Později si rozložili jídlo, které si přinesli. Karol už nebyval tak hovorný jako ráno, stále častěji se hroužil do dlouhého mlčení. V tu dobu vždy přilétala sojka, s máváním křídel vždy usedla na stejný strom a vždy, když je uviděla dole, spustila stejný varovný křik.

„Ta hloupá...“ nadechl se Paweł.

„Proč hloupá?“

„Že ji to baví, předstírat, že nás vidí poprvé, i když nás zná stejně tak dobře jako my ji. A koho přiletěla varovat, před čím?“

„Dej jí pokoj.“

„Dám, jestli ti na tom záleží,“ Paweł odvrátil líně hlavu. Při odpočinku, který si dovolil, se naučil dívat pouze tím směrem, jakým si náhodně položil obličej, ležel natažený na mechu a šetřil každý pohyb.

Jednoho dne Karol nenuceně prohlásil: „Někdo se v noci ochomýtal kolem našich klád.“

„Proč myslíš?“

„To vidím. Pohnul hranicí dřeva. Kulatiny nahoře jsou převrácené.“

„Možná něco kontroloval hajný.“

„No, dost ležení! Davaj! Kácet!“

„Davaj.“

Cesta nebyla příliš využívána, během dne nespátřili téměř žádné lidi. Jednoho dne se u nich zastavil Franciszek od Lesa, posadil se na povalený kmen a mlčky přihlížel, jak podtínali strom, aniž by ustali v práci kvůli zbytečnému přivítání. Po delší době prohlásil: „A právě proto... dělat se sekerou je umění.“

„Samozřejmě že je. Proč?“

„Nic, jen tak nahlas uvažuju. Vy,“ pokývl směrem ke Karolovi, „jste silnější, a přesto kácíte hůř. Aspoň vidíte, že sekera se neovládá silou, ale okem. To znamená, že pro to musíte mít

vlohy. Trefit se přesně do středu. I děčko rozsekne poleno, jde jen o to, aby zasáhlo střed, ne okraj...“

Karol skutečně kácel nemotorně a často se rozčiloval. Zaposlouchal se do Franciszkovy promluvy, přičemž ostří sekery dopadlo na tvrdý suk, až ocel zaskřípala, ustal, opřel se o topůrko oběma rukama a prohlásil: „Máte pravdu, Franciszku. Pro každou práci je potřeba mít vlohy. Jak pro fyzickou dřinu, tak pro každou jinou práci. To je to, proč je stachanovština nesprávná už v samotném předpokladu. Připusťme, že Stachanov nebyl švindlíř, ale génius. Co z toho? To je stejné, jako bychom od malířů či spisovatelů žádali, aby masově tvořili geniální díla jen proto, že jeden z nich je génius.“

Paweł se ušklíbl: „Kácej, Karole. Takhle do večera nebudeme mít tři metry!“

Franciszek se rozhlédl a vstal: „Jde bílý ďábel. Jak já toho Litevce nemám rád.“

Lesem procházel lesník.

„Proč?“

„A proč bych ho měl mít rád... Na shledanou.“

Lesníkovi přezdívali „bílý“ kvůli jeho úplně světlým, takřka lněným vlasům. Byl to ramenatý blondák, podsaditý, mladý, s pomalými pohyby, neotesaný. Do lesa chodil málokdy a nikdy lidi ani nepozdravil na uvítanou, ani se s nimi neloučil. Patrně ho někdy někdo viděl se usmívat, protože vyprávěl, že jeho obličej tehdy nabyl výraz dětské mírnosti. Možná proto, aby tento výraz jeho tvář neměla, se snažil neustále mračit.

„Jak to stavíte tu hráň! To není metr!“ upomínal je.

„Jak není, pane lesníku?“

„Co jak? Je přece potřeba přidat šest centimetrů. Dřevo si sesedá.“

Nikdo nevěděl, jak si ten člověk po příchodu bolševiků udržel své místo. Na Žmudzi u pruských hranic vlastnil více než 20 hektarů půdy. Zařátou, kulackou nenávisť nenáviděl Sověty. Dřevorubcům, kteří se při výplatě dohadovali v kanceláři, obvykle odpovídal:

„Já na vás tímhle hovnem nešetřím!“ a prsty se zhrublou kůží mnul Leninovy podobizny na bankovkách rudoarmějců.

Byli však i tací, kteří ho měli rádi. Karol ho nesnášel. Lesník ještě jednou zpod lněných vlasů ponuře pohlédl na postavenou hráň, jemně do ní strčil špičkou boty a bez rozloučení odešel do lesa.

Odpoledne obvykle pracovali mlčky, vzácně prohodili nějaké slůvko nebo zakleli. K večeru, když se jim únavou podlily oči krví, když začínalo červenat zapadající slunce, v tu dobu se kmeny borovic barvily do odstínů mědi. Lahev s naftou nechávali zastrčenou mezi kulatinami vyrovnanými do hráň, pobrali si náradí, tašky, prázdný džbán po sedlém mléku a vraceli se domů.

Pouze za svítání, když vyskakovali z postelí přímo pod ledovou studniční vodu, se cítili živě, i Karol byl opět hovorový. Jednoho rána odešli do práce o něco později. Překročili železniční koleje, minuli první zatáčku a najednou na ně upřely pohled skleněné oči automobilu, který stál na cestě vedle místa, kde pracovali. Bezděčně zpomalili, ale ani jeden nepromluvil. U automobilu postávala skupinka lidí. Bylo vidět lesníka, jak – jak bylo jeho zvykem – stojí rozkročený přes příkop u cesty. Jeden z přítomných mužů, který pohledem přeměřoval blížící se chodce, ten příkop přeskočil, postavil se doprostřed cesty a nepochybně čekal, až přijdou blíž. Karol šel strnule, rytmicky, a náhle sykl mezi zuby: „Jestli začnou kontrolovat doklady, budu muset zmizet.“

Lidé u automobilu byli v civilu až na jednoho vojáka v čepici s červenomodrým lemem NKVD. Ranní nálada se roztrátila, nohy těžkly a nepříjemné pocity nehmatně svíraly žaludek. Paweł zaznamenal, že včera vyskládaná hráň byla rozházená. Zřejmě v ní něco hledali. Zmítaný zlou předtuchou ho napadlo, že by mohli říct, že tady vůbec nepracují, měli by být v úplně jiné části lesa, kdyby nebylo lesníka...

Člověk stojící uprostřed cesty na ně ukázal prstem a zeptal se lesníka: „Tihle tu pracují?“

Lesník se na ně zadíval a klidným, tvrdým hlasem, aniž by se mu zachvěla oční víčka, odpověděl: „Ne, to nejsou oni.“

V tu chvíli se Karol bezradně zastavil. Člověk v koženém kabátu se ho už už chtěl na něco zeptat, když ho najednou pře-

dešel lesník a křikl: „Co tu stojíte s hubou otevřenou! V kolik se chodí do práce? Později naříkáte, že si málo vyděláte! Do Wysoké Górký je to ještě kilometr cesty, a oni stojí! Honem! Jděte pracovat!“

Vykořčili, obešli enkávedistu, aniž by se ohlédli. Dohnal je však jeho hlas, když říkal lesníkovi: „A vy, graždanine, pořád postaru? Pořád na dělníky pokřikujete? Nedobře děláte... U nás se takhle s dělníky nejedná. Je čas začít to dělat ponovu...“

Šli klidně, rovně, krok za krokem. Sekyry na ramenou, na nich zavěšené tašky se svačinou, pilu v ruce. Minuli louže, zatáčku, lískové keře. Paweł ztěžka vydechl.

„Zachránil nás,“ zamručel Karol.

„Hm.“

Minuli roklinu a lávku přes potok.

„Kde to vlastně je, ta Wysoka Górka?“ zeptal se Karol.

„Hned tam budeme. Teď cestou doprava. Odtud bude dobře vidět.“

„Co bude vidět?“

„Bude vidět do dálky, odtamtud.“

„Aha.“

Z nějakého důvodu spolu víc nemluvili. Po příchodu na místo se hned pustili do práce, aby neztráceli čas. Ale práce jim nešla. U třetí kulatiny začala pila drhnout. Paweł se pokusil zažertovat: „Že bychom si skočili do staré hráně pro naftu?“

Karol zlostně pustil rukojeť pily, narovnal se a rukávem si setřel pot. „Z toho nic nebude,“ řekl. Posadili se a zapálili si cigarety.

Po delší době se z mladých olšových stromků vynořil lesník. Když se přiblížil, zadíval se na pilu zaraženou uprostřed klády a zamručel: „Jde to špatně?“

„Zadírá se. Naftu jsme nechali...“

„Neumětlové. Vraťte se na původní místo,“ pootočil hlavu.

„A co to bylo, pane lesníku? Co tam hledali?“

„Co bylo...,“ protáhl, „někdo asi v lese něco schoval, někdo jiný to nahlásil...“ A náhle se na ně obořil: „Co se máte co ptát, co to bylo? Co je vám do toho? Zůstali jste naživu, zdraví?“

Zůstali jste na svobodě? No, tak děkujte... Pánubohu.“ Otočil se a odešel. Jako vždy, bez pozdravu.

Když se o západu slunce vraceli domů, na cestě ještě byly jasné stopy pneumatik automobilu.

Toho večera Marta, poté, co umyla nádobí od večeře, zaklepala na Karolův pokoj. „Kde je Paweł?“ zeptala se. Karol byl zvyklý si v tuto dobu, i přes únavu, před spaním ještě číst. Tentokrát ho zastihla, jak nehybně sedí na židli bez knihy, s vyhaslým nedopalkem cigarety v ruce. Polekaně se probudil.

„Nevím... Někam odešel.“ V tom okamžiku si uvědomil, že se Paweł mohl vydat na schůzku s Weronikou, a nechtěl, aby si Marta myslela, že ho svou otázkou zmátla. „Možná něco dělá na dvoře?“

„Ne, tam není. Zasáhlo vás to, co se dnes stalo v lese, hodně?“ otázala se, aby něco řekla.

„Ne... Jen...“

„Jen trochu...“ dokončila Marta a chytila za kliku.

„Víte, to se má tak: na život v nových fyzických podmínkách se dá vždycky zvyknout. Ale v případě psychických podmínek to může být těžší. Hm... život v neustálém neklidu a zejména bez naděje, že v budoucnu onen klid nastane, hm, to je jako zvyknout si na život bez zítřka. Nemyslíte, že to je skutečně poněkud... to...“

„Ano, ano, máte pravdu,“ přitakala Marta roztržitě, pohroužená do vlastních myšlenek, „je to dlouho, co odešel?“

„Přijde mi, že před chvílkou.“

Paweł se vrátil domů pozdě, ale žena se ho nezeptala, kde byl.

III

Každé město by v prostorovém zobrazení mělo mít tvar pyramidy. Uprostřed jsou navrženy vysoké budovy a chrám, úží se k vrcholu výtobytky duchovní a materiální kultury, pod tím se zase rozprostírá k periferii, u základny pyramidy přechází ve venkov. Hrany, v nichž se setkává město s venkovem, netvoří jasnou hranici, ale spíše neutrální pásmo, zpola měšťanské, zpola rolnické. Žijí v něm jak rolníci, tak měšťané nižších profesí. Drožkáři s koňskými povozy, poklízeči, kováři, tesaři, blíže městu prostitutky a zloději, ve větší vzdálenosti hospodští, pastýři, nádeníci rozličných profesí a konečně rozhodný proletariát. Jsou zde malé domky a mnohdy nedlážděné ulice. Za oplocením rostou štíhlé jabloně, kolem plotů, u nichž močí okolojdoucí muži, se mnohdy pnou keře jeřabin, jejichž červené plody děvčata navlékají na šňůry místo korálek a dospělí je sbírají na okořenění vodky, pokud je dříve nesezobají hýlové či brkoslavové, jejichž brzký přilet na podzim obvykle věští mrazivou zimu. Toto pásmo kolem města vyzařuje výtečné vlastnosti, jež z jedné strany zasahují hluboko do polí a lesů, z druhé do uliček, špeluněk a továren ve středu města.

Pawłów dům ležel za hranicí tohoto pásma, již na skutečném venkově, ale ještě v dosahu jeho záře. Proto zde byly třídní rozdíly nastíněny zcela jasně. Příměstská letoviska střední třídy byla obklopena sevřenou masou venkovských tradic s příměsí prohnatosti a zloby městského proletariátu. Ještě před velkým převratem měla kvůli tomu Marta obavy, ty se však ukázaly jako neopodstatněné. Ve chvíli, kdy sem vkročili bolševici, se vztahy nevyostřily, ale spíše urovnaly. Sousedské soužití se utužilo.

V tomto prvním období se Paweł blíže setkal s Weronikou za značně náhodných okolností. Bylo to ještě předtím, než nastoupil na práci v lese.

Jednoho dne se vydal do města navštívit své dobré známé, Łaszowské, kteří se k němu vždy chovali přátelsky. Łaszowski byl dříve vyšší úředník železnic, který byl znám tím, že